

УДК 37.374:379.82

Валентина ЛЕВИЦЬКА,викладач дизайну
Луцького педагогічного коледжу

МИСТЕЦТВО ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті акцентується увага на фундаментальних дослідженнях, присвячених українському мистецтву, у яких висвітлено особливості впливу образотворчого мистецтва на процес національно-культурного виховання особистості дитини. Проаналізовано літературні праці з проблеми художньо-естетичного розвитку молоді та формування українського громадянина-патріота в умовах становлення української державності. Представлено аналіз організації дитячої творчості у позашкільних закладах мистецької освіти України.

Ключові слова: мистецтво, національність, патріотизм, спрямованість, спадщина, художність, естетичність, виховання, школи, здібності, освіта, творчість, методика, робота, талант, навчання.

В статье акцентируется внимание на фундаментальных исследованиях, посвященных украинскому искусству, в которых отражены особенности влияния изобразительного искусства на процесс национально-культурного воспитания личности ребенка. Проанализированы литературные труды по проблеме художественно-эстетического развития молодежи и формирования украинского гражданина-патриота в условиях становления украинской государственности. Представлен анализ организации детского творчества во внешкольных учреждениях художественного образования Украины.

Ключевые слова: искусство, национальность, патриотизм, направленность, наследство, художественность, эстетичность, воспитание, школы, способности, образование, творчество, методика, работа, талант, обучение.

The article focuses on the fundamental researches devoted to Ukrainian Art which highlight the peculiarities of Art's influence on a child's personality national and cultural upbringing process. Scientific sources which deal with the problem of artistic and aesthetic development of youth and Ukrainian citizen as a patriot forming in terms of Ukrainian sovereignty statement are analyzed. The article represents the analyze of organizing children's creation activities at the extracurricular art educational institutions in Ukraine.

Key words: Arts, nationality, patriotism, focus, heritage, artistry, aesthetics, education, schools, skills, education, creativity, technique work, talent and training.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в сучасних суспільно-політичних реаліях нашої держави, пов'язаних з російською агресією, та в умовах поглиблення міжнаціональних суперечностей і глобалізаційних процесів усе більшої важливості набуває проблема національного виховання особистості. Вона постає соціально значущою, практичною потребою, оскільки виховання у дітей почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі, активної громадянської позиції є запорукою збереження національних традицій України, а також важливим ресурсом

соціально-демократичних перетворень заради зміцнення державності. Адже від кожної особистості залежить загальний рівень суспільного розвитку нації. Через це, важливим, є звернення до мистецтва, тому що саме мистецтво сприяє усвідомленню особистістю необхідності власного саморозвитку та зумовлює її цілісне гармонійне формування. Використовуючи виховний потенціал можливостей мистецтва можна сприяти формуванню національної культури України, оскільки мистецтво є ядром художньої культури.

Однак важливо звернути увагу на один із видів мистецтва, а саме, образотворче, через його специфіку – зображальність, візуальність, статичність, просторовість та наявність багатого наочного мистецького матеріалу, що важливо і необхідно для виховного процесу. Образотворче мистецтво здатне поєднувати національне та мистецьке начало, давати синтез сутнісних параметрів українського буття, воно сприяє засвоєнню емоційно-ціннісного відношення до себе і навколишніх людей, відкриває дійсність як світ, сповнений особистісними цінностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що виховний потенціал мистецтва сприяє формуванню високого рівня естетичної культури індивіда. Це підтверджують сучасні дослідження Н. Волкової, М. Касьяненко, С. Карпенчук, М. Фіцули та ін. Особливу увагу в нашому дослідженні зосереджено на питанні художнього виховання особистості через залучення її до мистецтва, у процесі якого формується художня культура особистості. Проблема художнього виховання мистецтвом, уже давно привертає увагу українських науковців. Формуванню художніх смаків дитини у навчально-виховній діяльності присвячено праці Н. Калашник, Н. Авер'янової, Л. Виготського, Л. Венгер, О. Леонтєва, В. Киреєнко, Г. Костюка. Формування художньо-естетичного смаку як професійної якості з'ясовано у працях В. Радкіної, Н. Миропольської, В. Мухіної, Б. Неменського, О. Рудницької, Л. Шевчук та ін. Результати цих досліджень дозволяють зробити висновок про необхідність створення єдиної системи мистецької освіти особистості кожного і в якомога ранньому віці.

Метою статті є аналіз виховного потенціалу образотворчого мистецтва як чинника національного виховання особистості.

Позашкільна мистецька освіта має відповідати перспективам національно-культурного розвитку суспільства. В епоху державного й духовного відродження України пріоритетна роль належить розвитку національної системи освіти і виховання, яка має забезпечити вихід незалежної Української держави на світовий рівень. Тому і система освіти має ґрунтуватися на національній основі. У Державній національній програмі «Освіта», визначені стратегічні завдання реформування і вдосконалення

освіти: відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави; відтворення й передавання культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків; формування високоморальної особистості; виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад; подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів; формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти.

Створення великої кількості початкових позашкільних мистецьких закладів освіти у всіх регіонах України забезпечувала б можливість масового охоплення початковою загальною художньою освітою дітей. Наведемо статистичні дані про зміни в мережі позашкільних навчальних закладів, які перебувають у сфері впливу Міністерства освіти і науки, із 1524 у 1991 році скоротилася до 1471 у 2014-му. Відкриваються і нові позашкільні художні заклади освіти, але вони – приватні, тому не всі діти через соціальне становище сім'ї мають можливість відвідувати ці школи. Наприклад, за останній рік їхня кількість у сільській місцевості зросла на 6 одиниць, в Одеській області, за останні два роки – на 3, у Івано-Франківській, Київській областях і в Києві – на 2, а у Волинській, Харківській, Чернігівській, Миколаївській та Львівській – на 1. На жаль, це зростання не компенсує скорочення мережі в цілому. Міністерство освіти і науки запевняє, що відсоток дітей із загальної кількості дітей шкільного віку, залучених у позашкільну мистецьку освіту (порівняно з 1991 роком), зріс на 0,8%. Позашкільними закладами в Україні охоплена тільки четверта-п'ята частина всіх дітей шкільного віку, тим часом у Росії – близько 40%, а в Бельгії близько 40–50% дітей відвідують різні гуртки та школи додаткової освіти.

Щорічні кількісні показники контингенту учнів, які брали уроки в дитячих художніх школах, свідчать про загальну зацікавленість суспільства у навчанні молоді різним видам мистецтва та спільну громадську думку щодо значення мистецької освіти у повноцінному вихованні особистості. Цей інтерес не можуть задовольнити на-

навчальні програми тільки загальноосвітніх навчальних закладів або недостатня кількість позашкільних закладів мистецької освіти системи Міністерства освіти і науки.

Виховний потенціал занять мистецтвом досліджували М. Киященко, Л. Коган, Л. Левчук, Р. Шкляр, стверджуючи, що це цілеспрямований, організований і контрольований процес мистецької освіти [1, с. 239].

Дослідниця дитячої творчості Г. Кутузова стверджує, що сутність всебічного розвитку особистості полягає в організації творчої діяльності дітей, яка спрямована на формування здатності повноцінно сприймати і правильного розуміти прекрасне в мистецтві та в сучасному світі [4, с. 61]. Мистецтво ж вирішує такі завдання як уміння розрізняти прекрасне, потворне, безлике. Автор звертає увагу на важливе завдання творчих занять: формування у дітей потреби творити прекрасне. На її думку, мистецтво допомагає пізнати не тільки світ, а й саму людину, поєднуючи її власний життєвий досвід з досвідом інших людей у суспільстві.

Про доцільність занять дітьми творчістю, зокрема про шляхи і засоби формування у дітей мистецьких уявлень та смаків, розвитку здібностей в образотворчому мистецтві та загалом в усіх галузях мистецтва, висловлювала в своїх працях С. Русова. Вона переконувала, що без занять мистецтвом неможливо розвинути свідомість, художній смак [2, с. 161–163]. З цими твердженнями погоджуються також дослідники Т. Бугайко та В. Стеценко. Вони вважають, що мистецький розвиток сприяє зародженню естетичного ставлення до явищ, предметів об'єктивного світу, естетичної чуйності. Це основна складова виховання високоморальної особистості, яка також включає в себе формування естетичного світу дитини. Мистецтво – це засіб здійснення загальних завдань естетичного розвитку. Ще один видатний український педагог В. Сухомлинський вважав, що заняття мистецтвом є однією з умов утвердження особистості. Він переконував, що завдяки творчості, збагачується емоційне життя, розкриваються задатки, здібності, нахили особистості [2, с. 5, 6].

Надзвичайно велику увагу виховному потенціалу мистецтва приділив Б. Теплов, який наголошував, що для творчого розвитку дитини їй потрібно вчитися, тому що, спро-

можність до сприйняття і пізнання мистецтва не є вродженою, вона формується і розвивається поступово [7, с. 98]. Б. Смірнов відзначив важливе значення дитячого малюнка. Досвід, накопичений у дитячих художніх школах, свідчить про те, що заняття творчістю та залучення дітей до мистецтва загалом слід починати з раннього віку і саме з організації середовища. Все, що оточує дитину повинне бути прекрасним, і, виховувати в неї любов до краси. Ці думки також розділяв К. Лепілов, який переконував, що тільки через сферу мистецтва можна розвинути в дитини художні почуття, любов до прекрасного і бажання творити красу [9, с. 136].

Заняття дітей мистецтвом в подальшому сприяє духовному розвитку особистості і нації загалом. Таких тверджень дотримувался Л. Виготський, зазначаючи, що художня творчість – є постійним супутником розвитку дитини [6, с. 74]. Автор відзначив, що мистецтво поглинає в себе всі сфери нашого соціального життя. Лише мистецтво володіє важливим рядом специфічних засобів, які відсутні в інших сферах людської свідомості. Соціальна значимість мистецтва визначається рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ людини. А. Бакушинський повідомляє про те, що головним у роботі з дітьми є врахування основного принципу мистецтва, а саме: захопленість зображенням, формою і матеріалом предмету. Цих тверджень дотримувалась і Н. Сокольникова. Вона вважала, що образотворче мистецтво сприяє художньо-образному, логічному мисленню та розвитку особистості в цілому.

На думку Т. Юшко, творчі здібності позитивно впливають на пізнавальну діяльність та інтелект дітей, сприяють виробленню правильної самооцінки до себе і до життя [9, с. 4].

Цікаво писав про роль мистецтва в соціальному розвитку дитини Д. Дідро. Він вважав, що країна, в якій навчали б малювати нарівні з читанням і писанням, перевершила б незабаром усі інші країни в рівні розвитку мистецтва і науки [10, с. 64].

З точки зору М. Берляничик та Л. Боровікова, залучення дітей до мистецтва набуває статусу культурно-естетичного розвитку. Вони вважають, що художньо-естетичний розвиток особистості дитини – це цільовий вплив на неї через

цілеспрямований розвиток творчих здібностей і задатків розуміти та творити красу своїми руками [5, с. 10].

Завдяки заняттям мистецтвом збагачується емоційне життя людини, розвиваються задатки, здібності та таланти дитини. За твердженням Є. Бондаревської важливо максимально використовувати потенційні можливості мистецьких закладів освіти, оскільки творча діяльність є основним видом діяльності дітей у цих закладах освіти, і вона, в свою чергу, сприяє формуванню національно-культурної особистості [11, с. 6].

Дослідники дитячої образотворчої творчості відзначали важливу роль народного та декоративно-прикладного мистецтва на формування особистості дітей. А. Усова, А. Грибовська переконують, що знайомство з народною творчістю спонукає дітей до перших яскравих уявлень про Батьківщину, її культуру, сприяє художньо-естетичному та патріотичному вихованню учнів [8, с. 34- 40].

Н. Волкова зазначає, що мистецька позашкільна освіта спрямована на забезпечення потреб людини у задоволенні інтересів та схильностей, здобуття дітьми додаткових знань, умінь та навичок, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, сприяє майбутньому професійному вибору особистості. Автор переконує, що саме художні школи, які спрямовані на вивчення народних та декоративно-прикладних видів мистецтва, залучають дітей до художньої культури, до формування творчих здібностей, до самостійного засвоєння духовних цінностей.

Висновки. Отже, проаналізувавши культурологічні праці дослідників щодо сучасного стану позашкільної освіти можна зробити висновок, що мистецька освіта надзвичайно важлива для формування національно-культури України, але вона протягом тривалого часу була позбавлена можливості спиратися на прогресивні національні традиції та народно-культурну спадщину. Для вирішення існуючих проблем, необхідно розробити програму реформування цієї гілки освіти. По перше – створити координаційну раду з позашкільної освіти. Усунути проблеми, що виникли після того, як позашкільні мистецькі заклади виявилися розкиданими по різних міністерствах і відомствах. Далі, як вважають науковці, неодмінно слід поновити збір статистики на

належному рівні. Створити бази даних по кожному місту, з'ясувати важливу інформацію щодо художньо-освітньої діяльності. Ця інформація має бути доступна для батьків і дітей через інформаційні центри та інтернет. Від держави слід вимагати конкретних дій щодо сприяння цій діяльності та ініціативи щодо залучення меценатів до сфери розвитку позашкільної мистецької освіти. Осмислення провідних проблем національної позашкільної мистецької освіти переконує в тому, що демократизація, гуманізація їх неможливі без відродження вітчизняних культурно-історичних, народознавчих виховних традицій, формування патріотичних почуттів. Саме мистецтво – найбільш глибинно, впливає на розвиток патріотичних почуттів, на формування базової психологічної прихильності людини до своєї нації, залучає до її духовних скарбів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аболина Т. Г., Митропольская Н. Е. Эстетическое воспитание в школе / Т. Г. Аболина, Н. Е. Митропольская. – К. : Высшая школа, 1987. – 252 с.
2. Антология педагогической мысли Украинской ССР / [Сост. Н. П. Калениченко]. – М. : Педагогика, 1988. – 640 с.
3. Артемова Е. С., Чинаева О. П. Некоторые теоретические и практические проблемы эстетического воспитания / Е. С. Артемова, О. П. Чинаева // Вопросы философии. – 1987. – № 4 – С. 63–67.
4. Збірник наукових праць / [За заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.- кор. В. І. Лозової]. – Х. : ХДПУ, 1999. – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 39–43.
5. Березівська Л. Українські традиції як культурологічні засади спадщини В. О. Сухомлинського / Л. Березівська // Початкова школа. – 2006. – № 12. – С. 5–8.
6. Эстетика / [Под.ред. А. А. Радугина]. – М. : Просвещение, 1998. – 400 с.
7. Эстетическое воспитание в начальной школе / [Под ред В. Н. Шацкой]. – М. : Издательство АПН РСФСР, 1959. – 246 с.
8. Січинський В. Ужиткове мистецтво у системі мистецького виховання / В. Січинський // Перший український педагогічний конгрес 1935 року. – Львів, 1938.
9. Шкляр Рафаїл. Естетичне виховання дитини / Рафаїл Шкляр // Шлях виховання й навчання. – 1932. – Кн. 2. – С. 76–79.
10. Золотухина С. Т. Развитие теории та практики виховуючого навчання в історії вітчизняної педагогічної думки (IX – XIX ст.) / С. Т. Золотухина : дис. докт. пед. наук. – Київ. – 1995. – 406 с.
11. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П. Ф. Лесгафт. – М. : Педагогика, 1991. – 176 с.